

**ВПИШУВАЊЕТО НА СТРУШКИОТ ЦРКОВНО-НАРОДЕН
ОБРЕД „ЕОРТИЈА“ („ОРДИЈА“) НА НАЦИОНАЛНАТА ЛИСТА
НА НЕМАТЕРИЈАЛНОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО
– ОД ИДЕЈА ДО РЕАЛИЗАЦИЈА**

Зоранчо Малинов

Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје

Датум на прием: 26.1.2025

Апстракт: Обредот Еортија¹, всушност претставува црковно-народна процесија (литурија) што се организира во градот Струга во денот по празникот посветен на Св. Ѓорѓи (Ѓурѓовден), т. е. на 7 мај. Според некои стружани, Еортијата (Ордија) е стар обред, кој се практикувал и во подалечното минато, односно од пред повеќе од 200 години. Иако, овој податок, не може да се поткрепи со валидни историски извори, сепак, повозрасното православно население од градот потврдува дека овој обред се вршел и во периодот меѓу двете светски војни. Но, во периодот на воспоставувањето на социјалистичката власт овој обред, со многу помал број верници, се извршувал во дворот на црквата „Св. Ѓорѓи“. Струшката Еортија особено се задобива со голема масовност во последниве години, поточно по територијалната организација од 2004 год. и по локалните избори од 2005 год., кога, Општина Струга, за првпат доби градоначалник од албанска националност. Обредот го организира одбор составен од граѓани и од црковните власти од Струга, а во самиот обред покрај масовното присуство на христијанското население од градот, учествуваат и црковни високодостојници на чело со епископот на Дебарско-кичевската епархија со седиште во Охрид, како и припадници на црковното братство од манастирот „Св. Јован Бигорски“ и на сестринствата од манастирите „Св. Ѓорѓи“ во Рајчица кај Дебар и „Св. Богородица Пречиста“ кај Кичево.

Клучни зборови: обред, литија, црква, Св. Ѓорѓи, Струга

Во овој труд, покрај самата дескрипција на обредот Ордија, посебно внимание ќе биде посветено и на постапката на впишувањето на овој струшки обред на националната листа на нематеријалното културно наследство, од самата идеја и иницијативата, па до нејзиното впишување во Регистарот на нематеријалното културно наследство што го води Управата за заштита на културното наследство на РСМ.

Обредот „Еортија“ што се одржува во градот Струга се организира секоја година на 7 мај, односно на денот по празникот посветен на Свети Георгиј Победоносец, или кај народот повеќе познат

¹ На грчки јазик зборот *εορτασμός* /εορτασμος/ значи: „празнување, чествување“.

како Ѓурѓовден². Имено, иако црковните богослужби и свечености по повод храмовиот празник Св. Ѓорѓи започнуваат уште рано изутрина на 6-ти мај и траат речиси преку целиот ден. Сепак, за директно поврзаната обредност со Еортијата (Ордија) во Струга ќе ги опишеме обичаите што се одржуваат на утрешниот ден, т. е. на 7 мај. Инаку, називот на самиот обред, стружани го изговараат како „Ордија“, а црковните власти настојуваат да се употребува терминот „Еортија“. Во некои случаи се користи и називот „Еордија“, па и „Литија“, како што стоеше на официјалниот плакат за организацијата на Еордијата (Литија) за 2012 година (сл. 1).

Обредноста на денот по Ѓурѓовден во 2012 година, на која присуствуваше и авторот на овој труд, се одвиваше со неколкучасовна литургија, која започна во утринските часови и траеше сè до околу пладне. Со свечената литургија, чиноначалствуваше митрополитот (епископ, владика) Дебарско-кичевски и Плашки, господинот Тимотеј, како свештеник од највисок ранг во Дебарско-кичевската епархија со седиште во Охрид, во чијашто надлежност се наоѓаат и храмовите во Струга и во околината. Во литургијата учествуваа и високи свештенослужители од Струшкото и од Охридското архиерејско намесништво, а сето тоа беше проследено од многу православни стружани, главно од македонска и од влашка националност.

По одржувањето на литургијата, околу пладне, во трпезаријата што се наоѓа на катот од административната зграда на струшката црковна управа, сместена во кругот на црковниот двор, се организираше свечен ручек за присутните на богослужбата. Ова се одвиваше во организација на одборот, составен од десетина стружани, кој, покрај другите обврски во врска со организацијата на црковно-народниот обред, имаше набавено и доволно храна и пијалак за присутните гости на свечениот ручек, обезбедени најмногу преку донации.

Во минатото, до пред неколку децении, според записите и спомените на постарите стружани, ручекот се давал во црковниот двор, а намирниците за неговото приготвување ги обезбедувале поимотните стружани. Тие не само што го обезбедувале приготвувањето на ручекот, со разни намирници: брашно, масло, месо, грав, компири и разни пијалаци, туку и ги служеле останатите верници, така што на тој начин тие не само што покажувале хуманост кон посиромашните, туку ја покажувале и рамноправноста на сите луѓе пред Бога (Кленко 2013: 12–14).

² Повеќе податоци за култот на светиот великомаченик Георгиј Победоносец (Св. Ѓорѓи) во Македонија да се види во: З. Малинов и В. Стојкова Серафимовска 2018: 13–42.

Во попладневите часови во црквата, пак, се одржуваше богослужба на чело со охридскиот владика, при што, меѓу другите молитви и пораки, се читаше и панихида (помен) за упокојување на душите на сите споменати ктитори, свештенослужители и црквенослужители, запишани во диптихот³ на оваа црква, односно во списокот на имиња што се споменуваат при одржување на литургија. По завршувањето на попладневната (вечерна) богослужба, при излегувањето на свештенослужителите од храмот се формираше поворка, на која спонтано ѝ се придружуваа речиси сите присутни на богослужбата. Потоа, од останатите присутни на богослужбата во црковниот двор (црквата беше претесна за да ги собере сите дојдени на богослужба, па затоа таа се пренесуваше преку звучници) се формираше поворка, која, преку главната порта на црковниот двор, се упати кон најблиската улица што води до брегот на Охридското Езеро.

Почесно место во процесијата ѝ беше оддадено на големата дрвена икона на Св. Ѓорѓи од средината на XVI век на којашто светецот е претставен во стоечка положба, а околу него, по рабовите на иконата, се претставени 15-на сцени од неговото житие⁴. Во процесијата што беше организирана во 2012 година, оваа икона ја носеа четворица носачи на специјално направена носилка со рачки за држење (сл. 6), додека според фотографиите од поранешните поворки на Ордијата, иконата ја носеле двајца носачи, од левата и од десната страна по еден, а се носела малку навалена наназад (сл. 5). Во процесијата видно место заземаше и посебното ковчеже со посребрена рака во којашто се чуваат дел од моштите на светецот Георгиј Победоносец (сл. 7), а која како реликвија се чува во манастирот „Св. Ѓорѓи“ во с. Рајчица, кај Дебар. Покрај овие две реликвии, во процесијата имаше и неколку црковни барјаци со крстови, како и друга црквена христијанско-православна иконографија, што може да се забележи од приложените фотографии (сл. 2–4). Во поново време, поточно од 2018 година, во процесијата се носи и сребрената икона на Пресвета Богородица позната како Пречистанска (Крнинска), која за

³ Буквалниот превод на зборот *диптих* (δι-πτύχος) од страогрчки би значел: ‘две таблички’ бидејќи во далечното минато списокот со имиња што се читал при литургиите во православната црква биле запишувани на две дрвени таблички што се преклопувале. Во слободен превод зборот *диптих* означува ‘бележник’ (нотес, тефтер) со список на имиња што се читаат при литургијата во православните цркви.

⁴ Според историчарот на уметноста д-р Сашо Цветковски, оваа икона се датира околу средината на XVI век, додека за постарата дрвена икона со Св. Ѓорѓи, која исто така се чува во црквата „Св. Ѓорѓи“ во Струга, постојат податоци на нејзината задна страна дека е изработена од зографот Јован во 1267 година (Цветковски 2010: 5–6, 25–26).

оваа пригода се позајмува од манастирот „Св. Богородица Пречиста“, кај Кичево (<https://rb.gy/7zpyhz>; сл. 4).

Од самите учесници во процесијата, најзначајното место му припаѓаше на охридскиот владика, митрополитот Дебарско-кичевски и Плаошки, господинот Тимотеј, а до него се движеа и други високи свештенослужители од Охридското и од Струшкото архиерејско намесништво (сл. 2), како и членови на монашкото братство од Бигорскиот манастир и на монашкото сестринство од споменатиот манастир во Рајчица⁵. Покрај карактеристичните звуци и ритам што се добиваат на архаичен начин со црковното клепало и пеењето на посебни црковни молитви за оваа пригода, посебно чувство на пиетет кај присутните верници предизвикуваа и звуците од блех-оркестарот, кој се движеше заедно со процесијата.

Поворката составена од неколку илјади присутни граѓани – православни верници, откако пристигна речиси до самиот брег на езерото, продолжи да се движи по улицата што се протега паралелно со брегот, сè до мостот на реката Црн Дрим, кај истекот од езерото. Потоа процесијата се упати по должината на кејот на левиот брег од реката, а за цело време на движењето на поворката низ овој дел на градот се пееја црковни песни. Процесијата заврши со враќањето на поворката во црковниот двор, каде што на верниците им се делеше по парче леб од петолебието (обредни лебови) и по чаша црвено вино. Според обичајот на стружани, ова вино треба да се испие следното утро, секој од домашните по малку, колку „за адет“, за благослов, здравје и берикет во годината (Кленко 2013: 13–14).

Порано, во периодот на социјализмот („комунизмот“), според кажувањето на некои постари стружани, Ордијата не се одржувала со процесија низ струшките улици, туку литијата со иконата и со црковните барјаци се вршела во кругот на црковниот двор, односно околу самата црква (АИФ, Инф.: Ј. К.).

*

Овој црковно-народен обред, кој го практикуваат стружани со децении, а според некои преданија и со векови, како нематеријално културно наследство што се пренесува генерациски, не можеше да остане незабележан од стручната и од научната јавност во државата. Така, на иницијатива на група граѓани од Струга, како и врз основа на официјалното барање поднесено во јуни во 2011 год. од Здружението за заштита и негување на културните вредности на Рајчица, доставено до Институтот за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје, како овластен изработувач на елаборати за валоризација на нематеријалното

⁵ Од пред неколку години, по воспоставувањето на монашкото сестринство во манастирот „Св. Богородица Пречиста“ кај Кичево во 2017 година, во струшката Еортија учество земаат и монахињите од овој манастир.

културно наследство, Институтот за фолклор назначи лице, кое ќе го изготви соодветниот елаборат за валоризација на струшката Еортија. За таа цел, изготвувачот на елаборатот, кој истовремено е и автор на овој труд, наредната година присуствуваше на струшкиот црковно-народен обред, при што сними и соодветен аудио- и видеоматеријал, потребен за изготвување на елаборатот. Во согласност со тогашните критериуми за валоризација на нематеријалните културни добра, во самиот елаборат за валоризација на нематеријалното културно добро „Обредот Еортија (Ордија) во Струга“, изготвувачот на елаборатот издвои некои од поважните особености на струшкиот обред како нематеријално културно наследство, за кои смета дека ова културно добро треба да биде прогласено за значајно културно наследство на национално ниво.

Така, како посебна карактеристика на обредот Ордија (Еортија) беше издвоена една од главните црковни реликвии во обредот, споменатата икона на патронот Св. Великомаченик Георгиј Победоносец, изработена околу средината на XVI век, на која светецот војник е насликан во цел раст и со сцени од неговото житие. Како обреден реквизит што се носи во поворката на струшката Еортија беше издвоена и посребрената (делумно и позлатена) рака опков, во која е сместен мал дел од моштите на светецот патрон – Св. Ѓорѓи. Оваа рака опков со дел од моштите на светецот е изработена во 2004 год., а се чува во манастирот во с. Рајчица, близу Дебар, каде што на храмовиот празник – Св. Ѓорѓи (Ѓурѓовден) се одржува сличен религиски обред, а на стружани им се позајмува за обредот Еортија (Ордија), кој се одржува следниот ден. Оваа посребрена и делумно позлатена рака опков, како обреден реквизит, односно како религиски реликт во струшкиот обред учествува од 2010 година, благодарейќи на заложбите на игуменот на манастирот „Св. Јован Бигорски“, отецот Партениј⁶, под чие раководство, на посебно украсен цветен балдахин-кувуклија се носат делови од моштите на светецот во посребрената рака опков (Кленко 2013: 7–8).

Што се однесува, пак, до самото датирање на обредот „Еортија“ („Ордија“) во Струга, тоа не може со прецизност да се утврди бидејќи нема пишани податоци од кога, за првпат, започнал да се извршува овој религиски обред. Во секој случај, неговата појава треба да се поврзе со организирањето прослава по повод празникот посветен на

⁶ Повеќе податоци за дејноста на игуменот Партениј, кој, од 2020 год., е назначен и за викарен епископ на Дебарско-кичевската епархија, со титула епископ Антаниски, можат да се проследат на веб-страницата: <https://rb.gy/ps1cet>, а податоци за тоа, како делови од моштите на Св. Великомаченик Георгиј Победоносец пристигнале во манастирот „Св. Ѓорѓи“ во с. Рајчица, благодарейќи на игуменот Партениј, можат да се проследат на веб-страницата: <https://rb.gy/31gr68>.

Св. Ѓорѓи, кој, во Струга, претставува и храмов празник на истоимената црква што се наоѓа во централниот дел на градот. Според некои свештени лица, овој обред во Струга има старост од над 200 години (АИФ, Инф.: В. Г.), но без да се посочи некаков конкретен извор на информација⁷. Постарите жители на градот сметаат дека обредот се правел „од памтивек“, т. е. откако постои црквата „Свети Ѓорѓи“. Според историчарите, пак, таа е изградена во средината на XIX век, во преродбенскиот период, на местото од малата трошна црква, и тогаш веќе во урнатини, за која се смета дека е од XVI век. Но, и таа црквичка била изградена на култно, обредно место, односно врз темелите на некој постар храм, за кој се смета дека потекнува од XIII век⁸. Сепак, кога станува збор за датирањето на струшкиот обред Ордија, е симпатично тоа што во Зборникот на браќата Миладиновци, објавен во 1861 год., при опишувањето на годишните обичаи во нивниот роден град Струга, не се споменува одржувањето на ваков обред.

Во последните три децении, т. е. по „падот на социјализмот/комунизмот“, овој црковно-народен обред добива на масовност во однос на состојбата, до почетокот на 90-тите години од XX век (АИФ, Инф.: Ј. К.). Омасовувањето на овој обред особено доаѓа до израз во последните 20-ина години, т. е. по конфликтот во 2001 година, кога во македонско-албанските етнички мешани средини доаѓа до омасовување на ваквите религиски и културни манифестации и на слични на нив. Овој религиски и социокултурен феномен, освен како ослободување од стегите за време на „социјализмот/комунизмот“, може да се сфати и како реакција на загрозеноста, на некој начин, на македонското население од албанското население во градот и во околните населби. Оваа појава во градот Струга особено се чувствува по најновата административно-територијална поделба од 2004 година и по локалните избори што се организираа во наредната година кога, за

⁷ Истиот свештеник во интервју дадено за ТВ Алфа на 8 мај во 2020 год., по повод масовното присуство на стружани на обредот Ордија, и покрај апелот на здравствените и црковните власти да не се присуствува на обредот поради пандемијата предизвикана од корона вирусот, во контекст на вековната традиција на стружани за присуството на овој обред има изјавено: „... пробајте сопрате го [народот]... му честитам на тој што ќе ја сопрат оваа 750-годишна традиција“ – вели отец Васко Голабоски (<https://rb.gy/dl0ioo>), веројатно притоа повикувајќи се на утврдената старост на постарата икона на Св. Ѓорѓи, како и на наодите на историчарите на уметноста на фрагменти од фреска на светецот во истоимената струшка црква, кои датираат од XIII век.

⁸ Податоците за историјата на црквата „Св. Ѓорѓи“ во Струга се преземени од книгата *Крсти на верски објекти во Македонија* од авторите: Ј. Павловска, Н. Ниќифоровиќ и О. Коцевски, под уредништво на В. Божиновска, издадена во 2011 год. од Комисијата за односи со верските заедници и религиозните групи.

Зоранчо Малинов – *Впишување на струшкиот црковно-народен обред...*
првпат во современата македонска историја, Општина Струга доби
градоначалник Албанец.

*

По изготвувањето на елаборатот за валоризација на струшкиот обред, тој беше доставен до Управата за заштита на културното наследство на Република Македонија, со предлог-акт нематеријалното културно добро „Обредот Еортија (Ордија) во Струга“ да биде прогласено за значајно културно наследство. Потоа, по соодветните комисииски оценки за значењето на ова културно добро што се одржува во Струга во денот по празникот посветен на Св. Ѓорѓи, односно по заклучоците на соодветната комисија формирана од Управата за заштита на културното наследство, како и на Националната комисија за културно наследство формирана од Владата на РМ, Управата за заштита на културното наследство, како орган во состав на Министерството за култура, донесе соодветно Решение за прогласување на „Обредот Еортија (Ордија)“ за значајно културно наследство, заведено под број: УП1 10-985/2012 со датум од 29.12.2016 година. Така, овој несекојдневен религиски настан, но и социокултурен феномен за стружани и за околните населени места, благодарейќи на иницијативата на неколкумина стружани и на монасите и на монахињите од манастирите во соседството на Струга, се најде на националната листа (список) на нематеријалното културно наследство на Македонија. Се надеваме дека ова нематеријално културно наследство како величествен и како многу масовен црквено-народен обред што се организира во Струга, еден ден може да биде предложено и до соодветните тела на светската организација за образование, наука и култура – УНЕСКО, за поставување на репрезентативната листа на нематеријалното културно наследство на човештвото што ја изготвува оваа организација.

ЛИТЕРАТУРА

Кленко, Ј. 2008. *Записи за минатиото на Струга*, второ (дополнето) издание. Струга: Ирис.

Кленко, Ј. 2013. *Струшката ѓурѓовденска ордија*. Струга: Ирис.

Малинов, З. и В. Стојкова Серафимовска. 2018. „Ѓурѓовден кај Македонците“. *Ѓурѓовден во Република Македонија*. Зоранчо Малинов (ур.). Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“. Посебни изданија, кн. бр. 84, стр. 13–42.

Миладинови, Д. и К. 1962. *Зборник. 1861–1961*. Ред. одбор: Д. Митрев, К. Пенушлиски и А. Спасов, Скопје: „Кочо Рацин“ [Загреб, 1861 год.].

Павловска, Ј., Н. Никифоровиќ и О. Коцевски. 2011. *Карти на верски објекти во Македонија*. В. Божиновска (ур.). Скопје: Комисија за односи во верските заедници и религиозните групи и „Менора“.

Цветковски, С. 2010. *Галерија на икони. Црква Св. Ѓорѓи Сџируѓа*. Охрид: НУ Музеј и Завод за заштита на спомениците.

Сајтографија

[на сите веб-страници е пристапено на 17.1.2025 год.]

„Обредот Еортија (Ордија) во Струга“, <https://rb.gy/zpu1m1>.

„Ордија во Струга 2006“, <https://rb.gy/0red2k>.

„Еордија Струга 2022“, <https://rb.gy/kvcl8a>.

„Еордија 2023 (Литија во Струга во чест на Св. Георгиј Победоносец)“, <https://rb.gy/3h2iei>.

„Струшка Еордија (Литија) во чест на Св. Георгиј Победоносецот“, <https://rb.gy/md2l5u>.

„Еордија во Струга“, <https://rb.gy/s8dz9t>.

„(Видео) Славната Еордија – радост за Струга“, <https://rb.gy/phs385>.

„Традиционална литија во Струга“, <https://rb.gy/xgix22>.

„Отец Васко Голабоски за литијата: ситуацијата излезе од контрола ниту поради црквата, ниту поради полицијата“, <https://rb.gy/dl0ioo>.

„Голем јубилеј во Струга – 750 години од на иконата Свети Ѓорѓи“, <https://rb.gy/lxz5g8>.

„Раката на Св. Георгиј Победоносец – во Македонија“, <https://rb.gy/31gr68>.

„Чудотворната Пречистанска икона станува дел од струшката голема литија“, <https://rb.gy/7zpyhz>.

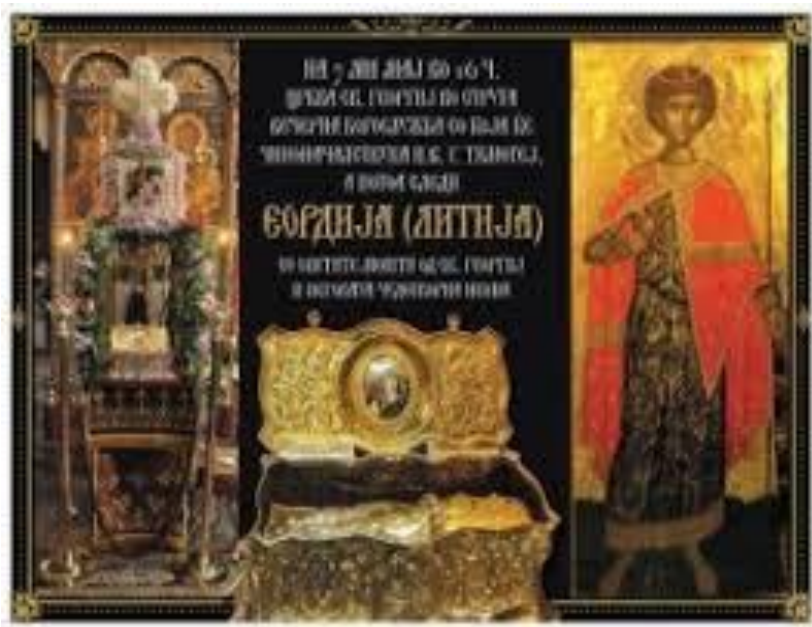
„Партениј Антаниски“, <https://rb.gy/psl1cet>.

Архвски материјали

Архив на Институтот за фолклор (АИФ), Д17(АВФ6), аудио- и видеоматеријали од обредот „Еортија“ („Ордија“) во Струга. Снимил: Зоранчо Малинов на 7.6.2012 год. во Струга. Информатор: Јоне Кленко, роден 1932 год. во Струга.

АИФ, Д17(АВФ6), аудио- и видеоматеријали од обредот „Еортија“ („Ордија“) во Струга. Снимил: Зоранчо Малинов на 7.6.2012 год. во Струга. Информатор: отец Васко Голабоски, свештеник во црквата „Св. Ѓорѓи“ во Струга.

ПРИЛОЗИ (ФОТОГРАФИИ)

Сл. 1: Плакатот од 2012 година со кој се повикуваа стружани да земат учество во обредот Еордија (Литија)

Сл. 2: Процесијата на струшката „Еортија“ низ улиците на градот, која ја предводи митрополитот Дебарско-кичевски и Плаошки, господин Тимотеј. Во десниот агол е игуменот Партениј

Сл. 3: Црковната процесија (литија) – Еортија (Ордија) се движи покрај брегот на реката Црн Дрим

Сл. 4: Во поворката, како обреден реквизит се носи и сребрената икона на Пресвета Богородица, која се носи од манастирот „Св. Богородица Пречиста“ кај Кичево

Сл. 5 и 6: Иконата на Св. Великомаченик Георгиј Победоносец, како еден од најважните реликти при обредот „Еортија“ во Струга. Првата фотографија е направена при обновувањето на обредот со процесија низ градот кога иконата ја носеле двајца на раце, а на втората фотографија иконата се носи од четворица на посебно изготвена носилка и е многу повеќе украсена

Сл. 7: Ковчежето со посребрената рака (делумно позлатена) во којашто се чува дел од моштите на Св. Георгиј Победоносец, а која се чува како реликвија во манастирот „Св. Ѓорѓи“ во с. Рајчица и се позајмува на стружани при обредот „Еортија“ како еден од поважните обредни реквизити

**THE REGISTRATION OF THE “EORTIA” (“ORDIA”), A CHURCH-FOLK
RITUAL IN STRUGA, ON THE NATIONAL LIST OF INTANGIBLE
CULTURAL HERITAGE
– FROM IDEA TO REALIZATION**

Zorančo Malinov

“Marko Cepenkov” Institute of Folklore in Skopje

Summary

The “Eortia”⁹ rite is a church-folk procession (“litia”) that is organized in the city of Struga on the day after the holiday dedicated to St. George (“Gurgovden“), i.e. on the 7th of May. According to some Struga natives, the “Eortia” (“Ordia”) is an old ritual that was practiced in the more distant past, that is, more than 200 years ago. Although this information cannot be supported by valid historical sources, the older Orthodox population of the city confirms that this ritual was also performed in the period between the two world wars. However, during the period of the establishment of the socialist government, this rite was performed with a much smaller number of believers in the courtyard of the church of “St. George”. Struga’s “Eortia” has been gaining popularity in recent years, especially after the territorial organization of 2004 and the local elections of 2005, when the Municipality of Struga had a mayor of Albanian nationality for the first time. The ritual is organized by a board composed of citizens and church authorities from Struga, and in addition to the mass presence of the Christian population of the city, the rite itself is also attended by church dignitaries headed by the bishop of the Debar-Kičevo diocese with headquarters in Ohrid, as well as members of the church brotherhood from the “Sv. Jovan Bigorski” monastery and the sisterhoods from the monasteries of “Sv. Ćorgi” in Rajčica near Debar and “Sv. Bogorodica Prečista” near Kičevo.

In this paper, in addition to the description of the “Ordia” ritual, special attention is dedicated to the procedure for the registration of this Struga ritual on the national list of intangible cultural heritage, from the idea and initiative itself, to thus its registration in the Register of Intangible Cultural Heritage maintained by the Administration for the Protection of Cultural Heritage of the Republic of North Macedonia.

⁹ In the Greek language, the word *εορτασμος*/eorthasmos/ means: celebration, and the Orthodox population in Struga also uses the names “Eordia” and “Ordia”.